

„Emberi hajlékot a putrik helyett”

ROMA ÉLET KÉPEKBE AZ 1950-ES ÉVEKBE (FOTÓALBUM)

Szerk.: *Kujbusné dr. Mecsei Éva. Előszó: Langerné Victor Katalin. MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, Nyiregyháza, 2018. 78 old., á.n.*

Elismerés és köszönet az érték-megőrzésért és érték gondozásért a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárnak. Izgalommal és nagy érdeklődéssel vettem kézbe a fotóalbummá szerkesztett könyvet. Két okból is. Egyrészt az *Élet és Irodalomban* megjelent az általam nagyra becsült D. Magyar Imre megfogalmazta „EX LIBRIS”-beli vélemény a levéltári kiadványról, másrészt a személyes élmények miatt is. Feleségem a szatmári részről származik, ott kezdte a tanítói pályát a hatvanas évek elején, közös életünket egy év múlva Szendrőládon az iskola udvarán lévő tanítói lakásban éltük. Ott vezetett el az út a domboldalon a Telepre. Rövid idő alatt a mindenek lettünk. Ha vasárnap délután megharapta a kutya a gyerek lábát, mi fertőtlenítettük és kötöttük be. Ha aprópénz kellett a buszra, gyakorta tőlünk kértek, és másban is segíttünk. Cserébe mi kaptuk az első adag rókagombát nyár elején, s ha kellett, fát vágtak a házunk udvarán. El kell mondanom: az ott élt évek alatt soha nem volt velük konfliktusunk, és nem tudunk komolyabb összetűzésről a Telepen sem.

A Levéltár nagyon dicséretesen többre vállalkozott, mint hogy a fent jelölt címen 1957-ben megjelent fotóalbum hasonmás kiadását jelentesse. A valamikori hagyományos formát megtartva – fekvő album formátum – kibővítette, megkerülhetetlen dokumentum értékűvé nemesítette. Nagy Pál levéltáros elemzése egy 1957-ben készült Szabolcs-Szatmár megyei felmérés összegzésével nyitja a kötetet. Ezt követi az album képeinek „bátortalan” elemzése Szuhay Pétertől – a szerző minősíti így tanulmányát. Majd következik a

valamikori album reprintje, s ennek története van. Két példány sorsát ismerjük: az egyik az akkori egészségügyi miniszterhelyettes leszármazottainál található, a másik Gaál Ibolya tulajdona volt, aki 1956 után a megyei tanácson szociálpolitikai csoportvezető volt. Az elnököt Fekszti Istvánnak hívták, és a jelek szerint hozzáértő, a társadalmi folyamatokat és történéseket kitűnően értékelő „gazdája” volt a megyének. A képeket Hammel József, a *Kelet-Magyarország* című napilap fotósa készítette. Nagy Pál hozzáértő, alapos elemzésének négy pontban megfogalmazott szempontjai ma is alapját jelenthetnének egy minden részletet tárgyaló tanulmánynak, sőt cigány-ügyi stratégiának. Első az elemzés szempontjai között a tanköteles gyermekek és felnőttek írni-olvasni tudása, és ezzel összefüggésben a cigány értelmiségiek felkutatása, a művészi képességek hasznosítása. Ugyancsak az alapvető elemzés területe az életkörülmények pontos megfogalmazása. A munkába vonás lehetőségei, kereseti, jövedelmi viszonyok, a helyi foglalkoztatás lehetősége. Negyedikként a családjogi problémák, a cigányok részvétele saját ügyeik intézésében. Tetszenek érteni? Mindez 1957-ben. Megáll az idő és az ész!

Szuhay Péter „bátortalan elemzése” a könyv második önálló, értéknövelő fejezete. Nekem nagyon érdekes és tanulságos. Megütött és meglepett, hogy az album fotográfiáit ideológiailag „terheltek” nevezi, ami nem nagyon von le semmit dokumentum-értékükből, jegyzi meg. Hát persze – mondom én – társadalmi kérdésekkel foglalkozó fotográfia nem is nagyon létezik másként. A harmadik önálló fejezet a kiadvány korpusza: *Gaál Ibolya albuma* címmel szerepel a már említett 75 kép, melyeket Hammel József készített. Kézzel feliratozott portrék, életképek, ellesett családi pillanatok, örömök, szomorúságok, vigadalmak, családi csodák. Nagyon könnyen és egyértelműen ráismerünk a sajátos élethelyzetekre és szituációkra az album képeiben.

Teljesen életszerű, hogy a kiváló fotós jóval több képet készített, mint amennyi az eredeti album-

ba bekerülhetett. A mester albumból kimaradt képei teszik teljessé, és számomra igazán izgalmassá a művet. Némelyik kifejezőbb és többet mesélő, mint amelyik ideológiai, vagy propagandisztikus céllal bekerült. Kivétel nélkül mindegyik kapcsolódik valami módon a könyvben szereplő képekhez. Azonosak a személyek a rokonok, a szituációk, mint a reprezentációs célokra is felhasznált albumban.

Ezt az albumot az *Ország-Világ* c. hetilap Solymár Tamás 1958-as cikksorozatához készült fotói zárják, Lussa Vince szép munkája. Elsősorban portrék, néhány korabeli ismert cigány emberről. A nevek az érdeklődőknek ma is beszédeselek.

Végezetül említenem kell, hogy az album 2018-ben íródott előszava tele van banális sztereotípiákkal. Mindaz, ami 1990 előtt történt, a kommunista diktatúra ármánykodása és káros, de legalábbis eredménytelen. És mindaz, ami az elmúlt 10 esztendőben volt, akkor is győzelem, ha nem az. Ám én másként emlékszem, talán az életkorom miatt. Az *Ország-Világ* egyik riportalánya azt mondja a felépült házra: „A házacska még nem palota, de már nem is putri!” Az igaz, hogy nem volt akkoriban fehér hegedűs virtuóz, aki még a vitézi rendbe is belépett, de volt Rajkó Zenekar. Nem volt Farkas Flórián, de volt Lakatos Menyhért és Choli Daróczi, Csemer Géza és mások. Arra is emlékszem, hogy jónéhány általános iskolai diákotthon fogadta a nehéz sorsú gyerekeket, s a végzetek jelentős része tovább tanult. Persze lehetett volna nagyobb figyelem és több tenni akaró erő. De arra is emlékszem, voltak állami erdészetek meg mezőgazdasági üzemek, ahol helye volt ennek a munkaerőnek. És ezek nincsenek ma már, a diákotthonok sem léteznek, helyette szegregáció és képzetlenség van. No és Ormánság, Szabolcs-Szatmár és Borsod-Abaúj szegénysége, ahol is éppen ez a népcsoport érintett.

A változtatásra a szándékot és az akaratot nem látom azok részéről, akik tehetnének arról, hogy ne így legyen.

ZÓDI IMRE

ny. könyvtárvezető